

टिळक महाराष्ट्र विद्यापीठ, पुणे

गृहपाठ

बी.ए. (विशारद) सामाजिकशास्त्रे

प्रथम वर्ष

२०१४-१५

प्रती : २०००

गृहपाठ लिहिण्यापूर्वी विद्यार्थ्यांनी पुढील सूचना वाचाव्यात व त्याप्रमाणे गृहपाठांचे काम करावे.

१. बी.ए. (विशारद) सामाजिकशास्त्रे या अभ्यासक्रमातील गृहपाठ लेखन हा महत्त्वाचा आणि अनिवार्य भाग आहे. गृहपाठ लिहिण्यापूर्वी विद्यार्थ्यांनी संबंधित विषयाचे पुस्तक वाचून मगच गृहपाठ लिहिणे आवश्यक आहे. त्यामुळे विद्यार्थ्यांचा विषयाचा अभ्यास होतो. स्वयंअध्ययनाची सवय व्हावी व उत्तरपत्रिका लेखनाचा सराव व्हावा हाच गृहपाठ लेखनामागील हेतू आहे.
२. गृहपाठ लिहिताना पुस्तकातील मजकुराची केवळ नक्कल करू नये. विद्यार्थ्यांनी विषय समजून घेऊन गृहपाठ लिहिला आहे की नाही हे जाणीवपूर्वक पाहिले जाते आणि त्याप्रमाणे गुण दिले जातात.
३. गृहपाठ त्यांच्या अनुक्रमानुसार व सलग लिहावेत. एक गृहपाठ संपल्यावर ठळक रेघ मारून पुढील ओळीवर अथवा नव्या पानावर पुढील गृहपाठ लिहावा. उत्तरात लाल शाईचा वापर करू नये. योग्य समास सोडावा.
४. मोठ्या प्रश्नांचे उत्तर ६० ते ७० ओळीत असावे. गरजेनुसार जास्त चालेल. टीपा लिहा प्रत्येकी २५-३० ओळीत उत्तरे असावे.
५. उत्तरात गरज नसताना १,२,३ असे आकडे घालण्याऐवजी योग्य परिच्छेद पाडावेत.
६. उत्तराला सुरुवात करताना छोटेसे प्रास्ताविक व उत्तराच्या शेवटी समारोप असेल तर ते उत्तर अधिक चांगले मानले जाते.

टिळक महाराष्ट्र विद्यापीठ, पुणे

बी. ए. विशारद (प्रथम वर्ष)

(२०१४-१५)

गृहपाठ

भारतीय अर्थव्यवस्था (EG - १)

प्रश्न १) 'भारतीय अर्थव्यवस्था अल्पविकसीत आहे' स्पष्ट करा. (१५)

प्रस्तावना - जगातील अर्थव्यवस्थांची विभागणी विकसीत, अल्पविकसीत व मागास अशा तीन गटामध्ये केली जाते.

भारतीय अर्थव्यवस्थेत विकसनशील अर्थव्यवस्थेची पुढील लक्षणे दिसून येतात म्हणून भारतीय अर्थव्यवस्था विकसनशील आहे. पुढील मुद्द्यांचे स्पष्टीकरण आवश्यक - १) अल्प दरडोई उत्पन्न, २) दारिद्र्याचे मोठे प्रमाण, ३) व्यवसायाचे प्राथमिक स्वरूप, ४) लोकसंख्येची जलद वाढ, ५) बेकारी-अर्धबेकारीचे मोठे प्रमाण, ६) भांडवल कमतरता, ७) निकृष्ट उत्पादकता पातळी, ८) मागास तंत्रज्ञान, ९) संयोजन कौशल्याचा अभाव, १०) उलपब्ध साधन-सामुग्रीचा अपूर्ण वापर, ११) आर्थिक विषमता, १२) परावलंबित्व.

वरील सर्व लक्षणे भारतीय अर्थव्यवस्थेत दिसून येतात म्हणून भारतीय अर्थव्यवस्था अल्पविकसीत आहे.

प्रश्न २) औद्योगिकीकरण म्हणजे काय? औद्योगिकीकरणाचे महत्त्व स्पष्ट करा. (१५)

प्रस्तावना - 'अर्थव्यवस्थेतील सर्व क्षेत्रांचा विकास व विस्तार होण्याची प्रक्रिया म्हणजे औद्योगिकीकरण होय,' ही व्याख्या व तिचे स्पष्टीकरण. महत्त्व स्पष्ट करताना पुढील मुद्द्यांचे विश्लेषण आवश्यक - दरडोई उत्पन्नात वाढ, राष्ट्रीय उत्पन्नात वाढ, वाढत्या मागणीची पूर्तता, शेती विकासाला प्रोत्साहन, रोजगारात वाढ, व्यापारात वाढ, करदेयक्षमता वाढते, सामाजिक लाभ, देशाचे संरक्षण व स्वावलंबन, अप्रत्यक्ष चालना, परकिय व्यापारातील तुटीवर उपाय, इ.

प्रश्न ३) थोडक्यात उत्तरे द्या. (कोणतेही दोन) (१५)

अ) भारतीय लोकसंख्येची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

एखाद्या देशाच्या लोकसंख्या रचनेतून त्या देशातील लोकसंख्येची वैशिष्ट्ये लक्षात येतात. त्यासाठी भारतीय लोकसंख्येच्या पुढील वैशिष्ट्यांचे स्पष्टीकरण आवश्यक.

सरासरी आयुर्मान, स्त्री-पुरुष प्रमाण, वयोगटानुसार रचना, व्यवसायानुसार रचना, ग्रामीण शहरी लोकसंख्येचे प्रमाण, घनता, साक्षरता प्रमाण इ.

ब) जमीन विषयक सुधारणांची उद्दिष्टे सांगा.

जमीन विषयक सुधारणांची व्याख्या व तिचे स्पष्टीकरण. उद्दिष्टे स्पष्ट करताना पुढील मुद्द्यांचे स्पष्टीकरण आवश्यक - कुळ संरक्षण, शेती, व्यवस्थापन सुधारणा, उत्पादन वाढविणे, आर्थिक विषमता कमी करणे, शेतमजुरांची स्थिती सुधारणे, ग्रामीण राहणीमानात सुधारणा, मध्यस्थांचे उच्चाटन इ.

क) लघु व कुटिरोद्योगांच्या समस्या सांगा.

भारतासारख्या विकसनशील देशात लघु-कुटिरोद्योग महत्त्वाचे. परंतू त्यांना अनेक समस्यांना तोंड द्यावे लागते. समस्या - भांडवल कमतरता, कच्च्या मालाची टंचाई, जुने यंत्र-तंत्र, उत्पादकतेचा अपूर्ण वापर, विक्री व्यवस्थेचा अभाव, मोठ्या उद्योगांशी स्पर्धा, वस्तूचा दर्जा, परकीय वस्तूंशी स्पर्धा, सरकारचे उदासीन धोरण, अपुऱ्या सुविधा इ. समस्यांचे थोडक्यात स्पष्टीकरण आवश्यक.

ड) औद्योगिक कलहाचे परिणाम स्पष्ट करा.

औद्योगिक कलहाची संकल्पना - स्पष्टीकरण, कलहाच्या कारणांचा थोडक्यात उल्लेख.

परिणाम स्पष्ट करताना पुढील मुद्द्यांचे विश्लेषण आवश्यक - कामगारांची आर्थिक हलाखी, उत्पन्नात घट, नफा घटतो, ग्राहकांची गैरसोय, मालक-कामगार दुरावा, अविश्वास, सामाजिक परिणाम इ.

प्रश्न ४) टिपा लिहा (कोणत्याही दोन)

(१५)

अ) शेतमजुरांची वैशिष्ट्ये.

शेतमजुरांची व्याख्या व स्पष्टीकरण. पुढील वैशिष्ट्यांचे थोडक्यात विश्लेषण.

विस्कळीत व हंगामी कामे करणारे, काही बांधील तर काही प्रासंगिक, असंघटितपणा, अकुशल प्रमाण जास्त, मालकांशी अस्पष्ट संबंध, हंगामी रोजगार, इतरवेळी बेकार, स्थलांतर प्रवृत्ती, कामाचे अनिश्चित तास, सीमांत उत्पादनक्षमता मोजता येत नाही इ.

ब) शेतीच्या यांत्रिकीकरणाचे फायदे.

शेतीच्या यांत्रिकीकरणाची व्याख्या व थोडक्यात स्पष्टीकरण. यांत्रिकीकरणाचे अनेक फायदे, कामाचा वेग वाढतो, उत्पादन खर्चात घट, मोठ्या आकाराची शेती करता येते, जनावरांचा खर्च कमी, रोजगार संधी वाढतात, शेतकऱ्यांची आर्थिक परिस्थिती सुधारते इ.

क) आजारी उद्योगाची लक्षणे.

आजारी उद्योगांची व्याख्या व थोडक्यात स्पष्टीकरण. लक्षणे स्पष्ट करताना पुढील मुद्द्यांचे विश्लेषण आवश्यक - रोख निधीची कमतरता, कच्च्या मालाचे अतिरिक्त साठे, उत्पादनाचे अतिरिक्त साठे, उत्पादनक्षमतेचा अपूर्ण वापर, पैशातील तोटे वाढत जातात, रोखता कमी होते इ.

ड) पतनियंत्रणाचे गुणात्मक मार्ग.

पतनियंत्रणाची संकल्पना- स्पष्टीकरण. नियंत्रणाचे दोन मार्ग - त्यापैकी गुणात्मक मार्ग स्पष्ट करताना पुढील मुद्द्यांचे विश्लेषण आवश्यक - कर्ज व तारण गाळा ठरविणे, उपभोग कर्ज, नियंत्रण, आदेश, नैतिक दडपण, आवाहन, समजावणी, प्रत्यक्ष कारवाई, नियंत्रित पतवाटप, प्रसिद्धी इ.

प्रश्न ५) भारत सरकारच्या 'मनरेगा' (महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार गॅरंटी अधिनियम) योजनेविषयी सविस्तर माहिती मिळवून, त्याआधारे लेख लिहा. (क्षेत्रिय कार्य)

(२०)

समाजशास्त्राची ओळख (SG - 1)

प्रश्न १) सामाजिक संरचना म्हणजे काय? संरचनेचे घटक स्पष्ट करा.

(१५)

प्रस्तावना - सामाजिक संरचना ही अमूर्त संकल्पना. इंग्रजी भाषेतील structure या शब्दाचा पर्यायी मराठी शब्द म्हणजे रचना.

सामाजिक संरचनेची व्याख्या, घटक - चार मूलभूत घटक समूह/उपसमूह (समूहाचे प्रकार), भूमिका, सामाजिक प्रमाणके/ नियमने, सांस्कृतिक मूल्ये.

प्रश्न २) सामाजिकीकरण म्हणजे काय? सामाजिकीकरणाची माध्यमे लिहा.

(१५)

प्रस्तावना - सामाजिकीकरण म्हणजे मानवास मानवत्व प्राप्त करून देण्याची प्रक्रिया होय.

सामाजिकीकरण - अर्थ

माध्यमे - कुटुंब, शाळा आणि महाविद्यालय, मित्रपरिवार आणि समवयस्कांचे गट,

प्रसारमाध्यमे - वृत्तपत्रे, नभोवाणी, दूरदर्शन चित्रपट/नाटके, पुस्तके.

प्रश्न ३) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन)

(१५)

१) संस्कृतीची वैशिष्ट्ये लिहा.

संस्कृती हे मानवाचे वैशिष्ट्य, व्यक्तीला ती आत्मसात करावी लागते, एकाच समाजात उपसंस्कृती दिसतात. विविधता कालमानाप्रमाणे बदलते. प्रत्येक देशाची/ समाजाची संस्कृती वेगळी, संस्कृतीचे एका पिढीकडून दुसऱ्या पिढीकडे संक्रमण.

- २) शिक्षण व्यवस्थेची रचना स्पष्ट करा.
शासन संस्था व शैक्षणिक संस्था या घटकांनी शिक्षणव्यवस्थेची रचना बनते. शैक्षणिक संस्थांचे तीन अंतर्गत घटक. अ) शैक्षणिक संस्थेचे व्यवस्थापक, आ) शिक्षण, ई) विद्यार्थी.
- ३) राज्य अस्तित्वात येण्यासाठी आवश्यक घटक लिहा.
लोकसमूह, भूप्रदेश, शासन व सार्वभौमत्व हे चार घटक अस्तित्वात असल्याशिवाय राज्य प्रत्यक्षात येऊ शकत नाही.
- ४) मालमत्तेवरील अधिकारांचे प्रकार लिहा.
मालमत्तेवर अनेक प्रकारे अधिकार असू शकतो. प्रकार-ताबा, उपयोग करण्याचा हक्क, जमिनीवर उत्पादन करण्याचा हक्क, ताबा सोडण्याचा हक्क.

प्रश्न ४) टीपा लिहा. (कोणत्याही दोन)

(१५)

- १) सामाजिक गतिशिलतेचे प्रकार
उर्ध्वगामी, अधोगामी, समस्तरीय गतिशीलता
- २) श्रमविभागणीचे प्रकार
व्यावसायिक, प्रक्रियावार, सूक्ष्म, प्रादेशिक श्रमविभागणी
- ३) विवाहाचे प्रकार
१) एकविवाह, २) बहुविवाह - अ) बहुपत्नी विवाह, आ) बहुपती विवाह - भ्रातृक, अभ्रातृक बहुपती विवाह ३) समूह विवाह
- ४) सामाजिक परिवर्तनाच्या गतीवर परिणाम करणारे घटक प्रवृत्ती, कर्तृत्वाला संधी, प्रशासन, शिष्यजन

प्रश्न ५) क्षेत्रिय कार्य

(२०)

आपल्या समाजात साजऱ्या होणाऱ्या सण, उत्सवांची उदाहरणे घेऊन निरीक्षणाद्वारे धर्माची कार्ये यावर टिपण तयार करा.

आधुनिक भारत (HG - 1)

प्रश्न १) १८५७च्या उठावाची कोणतीही चार कारणे लिहा.

(१५)

प्रस्तावना : १८५७ मध्ये ईस्ट इंडिया कंपनीविरुद्ध संस्थानिक, हिंदी सैनिक, शेतकरी व जमीनदार यांनी उठाव केला.

१८५७ च्या उठावाची कारणे :

कंपनीच्या हिंदी सैनिकांमधील असंतोष : भेदभाव व अन्य समस्या

राजकीय कारणे - संस्थानिकांचा असंतोष : विविध संस्थाने खालसा, जमीनदारांचा असंतोष,

सामाजिक व धार्मिक कारणे - वर्णभेद, ख्रिश्चन धर्माचा प्रसार, सुधारणांबाबत दुषित दृष्टिकोन,

आर्थिक कारणे - आर्थिक शोषण, नवीन महसूल पध्दती व रोख स्वरूपात वसुली, परिणामी शेतक-यांचा कर्जबाजारीपणा,

तत्कालिक कारणे - काडतूस प्रकरण

(यापैकी कोणतीही चार कारणे लिहा.)

समारोप : १८५७ चा उठाव अपयशी झाला. मात्र, या उठावाने पुढील काळातील स्वातंत्र्य चळवळीला प्रेरणा दिली.

प्रश्न २) असहकार चळवळीची माहिती लिहा.

(१५)

प्रस्तावना : १९२० पूर्वी म. गांधींनी शेतकरी व कामगार यांच्या आर्थिक समस्या सोडविण्यासाठी चम्पारण्य, खेडा व अहमदाबाद येथे सत्याग्रहाचे लढे पुकारले. १९२० मध्ये राष्ट्रीय पातळीवरील पहिल्या राजकीय चळवळीची सुरुवात झाली. ही चळवळ असहकार चळवळ म्हणून ओळखली जाते.

असहकार चळवळ - कार्यक्रम - सर्वकष बहिष्कार -विविध मुद्दे, जनआंदोलन, खेड्यापाड्यात लोण, मुळशी सत्याग्रह, दडपशाही, चौरीचौरा प्रकरण व आंदोलनाची अखेर

समारोप : असहकार चळवळीमुळे ब्रिटिश सरकारवर लोकमताचा मोठाच दबाव निर्माण झाला. पुढील चळवळींची मुहूर्तमेढ या चळवळीने रोवली.

प्रश्न ३) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतीही दोन)

(१५)

अ) राष्ट्रसभेची निर्मिती कोणत्या घटकांमुळे झाली? (कोणतेही चार घटक लिहा.)

प्रस्तावना : १८८५ साली मुंबई येथे राष्ट्रसभा या राष्ट्रीय पातळीवरील राजकीय संघटनेची स्थापना झाली.

राष्ट्रसभेच्या स्थापनेची कारणे - राजकीय ऐक्य, १९व्या शतकातील सामाजिक व धार्मिक सुधारणा चळवळी, भारतीय वृत्तपत्रे आणि साहित्य यांची महत्त्वपूर्ण कामगिरी, पौर्वात्यवाद, पाश्चात्य शिक्षणाचा प्रभाव, इंग्रजी भाषेचा वाटा, भारताचे आर्थिक शोषण करणारे ब्रिटिश, उच्च नोक-यात भारतीयांवर अन्याय, इंग्रजांचा अहंगंड, अन्यायी लिटनशाही, इल्बर्ट बिल, जागृत प्रांतिक राजकीय संघटना

(यापैकी कोणतेही चार घटक लिहा.)

समारोप

आ) भारताची आर्थिक दूरवस्था दूर होण्यासाठी भारतीय विचारवंतांनी कोणते उपाय सुचविले? (प्रकरण ११)

प्रस्तावना : भारतीय विचारवंतांनी भारताच्या दारिद्र्याची कारणे शोधण्याचा प्रयत्न केला. त्यांच्या मते भारताच्या आर्थिक समस्यांचे मूळ ब्रिटिशांचे वसाहतवादी धोरण व भारतातील संपत्तीचे होणारे निःसारण हे होते. या समस्यांवर त्यांनी उपायही सुचविले.

राष्ट्रवादी आर्थिक विचार : सरकारने खर्चकपात करावी, काटकसर, बचत, भांडवली गुंतवणूक, स्वदेशी, औद्योगिकीकरण, स्वराज्य

समारोप : भारतीय विचारवंतांनी मांडलेल्या आर्थिक विचारांमुळे भारतात आर्थिक राष्ट्रवाद विकसित झाला.

इ) भारतीय राज्यघटनेची कोणतीही दोन वैशिष्ट्ये लिहा.

प्रस्तावना - २६ जानेवारी १९५० रोजी स्वतंत्र भारताची राज्यघटना अंमलात आली.

भारतीय राज्यघटनेची वैशिष्ट्ये : लिखित व जगातली सर्वात मोठी घटना, परिवर्तनशील व परिदृढ घटनेचे मिश्रण, सार्वभौम गणराज्य, लोकशाही, धर्मनिरपेक्ष, समाजवादी राज्य, केंद्रानुवर्ती संघराज्य, संसदीय शासन, मूलभूत अधिकार, न्यायालयीन स्वातंत्र्य, मार्गदर्शक तत्त्वे (यापैकी कोणतीही दोन वैशिष्ट्ये)

समारोप: १९५० मध्ये लागू झालेल्या राज्यघटनेमध्ये वेळोवेळी कालानुरूप दुरुस्त्या झाल्या.

ई) पंचशील तत्त्वे लिहा. (प्रकरण १५)

प्रस्तावना - भारत स्वतंत्र झाल्यावर शांततामय सहजीवनाचे उद्दिष्ट ठेवून परराष्ट्रीय धोरणाची आखणी करण्यात आली.

पंचशील तत्त्वे - राजकीय सार्वभौमत्व व प्रादेशिक अखंडतेचा मान राखणे, अनाक्रमण व भौगोलिक सीमांचा मान, अंतर्गत कारभारात हस्तक्षेप न करणे, आंतरराष्ट्रीय राजकारणातील समानता व परस्पर सहकार्य, शांततामय सहजीवन

समारोप - नेहंरूंचे हे धोरण कितपत यशस्वी झाले का ? तुमचे मत एक ते दोन वाक्यात लिहा.

प्रश्न ४) टिपा लिहा. (कोणत्याही दोन)

(१५)

अ) राजा राममोहन रॉय

प्रस्तावना : राजा राममोहन रॉय यांना आधुनिक भारताचे जनक म्हणतात.

राजा राममोहन रॉय - भारतीय संस्कृतीचा अभिमान, विविध भाषांचा अभ्यास, शिक्षणप्रसाराचे प्रयत्न, लेखन, धर्मसुधारणा व सामाजिक सुधारणांवर भर, बहुपत्नीत्व, विधवांची स्थिती यावर टीका, सतीबंदीसाठी प्रयत्न, जातिव्यवस्थेस विरोध, सत्ताविभाजन व कल्याणकारी राज्याचा पुरस्कार, ब्रिटिशांच्या करविषयक धोरणावर टीका, वर्णभेदविरोध, औद्योगिकीकरणाचा पुरस्कार, आंतरराष्ट्रीय सहकार्याचा पुरस्कार, ब्राह्मो समाजाची स्थापना

समारोप: भारतातील सुधारणा चळवळीची पायाभरणी त्यांनी केली.

आ) होमरूल लीगचे कार्य

प्रस्तावना : पार्श्वभूमी, अॅनी बेझंट यांचे नेतृत्व, होमरूल लीगची मद्रास व मुंबई येथे स्थापना, अखिल भारतीय होमरूल लीगची स्थापना

होमरूल चळवळ :

उद्दिष्टे : जागृती, होमरूलसाठी जनमत तयार करणे, मजूर पक्षाच्या मदतीने भारताला ब्रिटिश संसदेत अधिकार मिळवून देणे, दौरे, प्रचार,

समारोप : सरकारी दडपशाही, आंदोलन अधिक तीव्र, क्रमाक्रमाने स्वयंशासन देण्याचा निर्णय

इ) चितगाव शस्त्रागार धाड

प्रस्तावना : राष्ट्रसभेच्या सनदशीर मार्गाखेरीज सशस्त्र मार्गानेही स्वातंत्र्यासाठी प्रयत्न केले गेले.

चितगाव शस्त्रागार धाड : हिंदुस्थान सोशियलिस्ट रिपब्लिकन असोसिएशनचा प्रभाव, चितगाव शस्त्रागारावर धाड घालण्याचा कट, नेते, स्त्रियांचा महत्त्वपूर्ण सहभाग, कट - दळणवळण व संपर्कसाधने नष्ट करून सरकारची सत्ता खिळखिळी करणे व शस्त्रागारावर धाड, नियोजन, शस्त्रे मिळाली पण काडतुसे नाहीत. शासकीय इमारतींना आग, संपर्क तुटला, काहींचा हल्ल्यात मृत्यू, अटकव खटले, अनेकांना फाशी

समारोप : मूल्यमापन : सशस्त्र क्रांतिकारकांच्या प्रयत्नांना थेट यश आले नसले तरी देशप्रेमाची भावना जागती ठेवण्याचे महत्त्वाचे काम क्रांतिकारकांनी केले.

ई) काश्मीर प्रश्न

प्रस्तावना : जम्मू-काश्मीर हे ब्रिटिशांच्या अंकित संस्थान. पाकिस्तानच्या सीमेला लागून.

काश्मीर प्रश्न : या संस्थानातील बहुसंख्य जनता मुसलमान व राजा हिंदू. भारताच्या स्वातंत्र्यानंतर स्वतंत्र राहाण्याचा निर्णय. पाकिस्तानची घुसखोरी. राजा हरिसिंगाची भारताकडे मदतीची मागणी. परिणामी काश्मीर भारताला विलीन. (पूर्ण विलीनीकरण १९५४मध्ये.) पहिल्या भारत-पाक युद्धात संघर्षाची परिणती. काश्मीरचा प्रश्न संयुक्त राष्ट्रसंघाकडे. काश्मीरचे विघटन. विलीनीकरणानंतर काश्मीरला ३७० वे कलम लागू. १९७५ चा करार.

समारोप : पाकव्याप्त काश्मीर आणि पाकिस्तानची घुसखोरी व अतिरेकी कारवाया यामुळे आजही काश्मीरचा प्रश्न अनिर्णित व नाजूक. तुम्ही यावर कोणता उपाय सूचवाल ते थोडक्यात लिहा.

५. विद्यार्थीमित्रांनो, या प्रश्नामधील उपप्रश्नांची उत्तरे तुम्हाला पुस्तकात तयार मिळणार नाहीत. क्रेडिट सिस्टिममध्ये यु.जी.सी.च्या मार्गदर्शक तत्वांनुसार विद्यार्थ्यांनी त्यांची निरीक्षणशक्ती, आकलनक्षमता व विचारशक्ती यांचा वापर करून काही काम करणे अपेक्षित आहे. खालील प्रश्न तुम्हाला मनोरंजक व ख-या अर्थाने विचार व अभ्यास करायला प्रेरणा देणारे असतील. (२०)

अ) खाली दिलेला उतारा वाचा आणि त्याखाली दिलेल्या प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (६)

“निःशस्त्र प्रतिकार म्हणजे काय, हे तुम्ही बरोबर समजून घेतले पाहिजे. आपल्या ध्येयप्राप्तीचा दृढनिश्चय करणे आणि तिच्या आड काही कृत्रिम अन्यायी कायदे येत असले किंवा आपल्या मार्गात काही अन्याय्य परिस्थितीचा अडथळा उत्पन्न झाला तर त्याच्याशी झगडणे, असा त्याचा अर्थ आहे. तुम्ही हे समजून घ्यावे अशी होमरूल लीगची इच्छा आहे. तुम्हांस निःशस्त्र प्रतिकार हा शब्द योजायचा नसेल, तर वाटेल तो स्वार्थत्याग करून सा शब्द योजा. पण मी दोन्ही शब्दप्रयोग एकाच अर्थाने योजीन. दांडगाईचा किंवा बेकायदेशीरपणाचा मी उपदेश करीत नाही; तर वाटेल तो स्वार्थत्याग करून आपले ध्येय गाठण्याचा निश्चय करा, असे मी सांगतो. निःशस्त्र प्रतिकार हा पूर्णपणे सनदशीर आहे. कायदेशीर आणि सनदशीर हे शब्द एकाच अर्थाचे नाहीत, हे इतिहासाने सिध्द केले आहे. जोपर्यंत कोणताही कायदा न्यायाला धरून नसेल आणि १९ व २०व्या शतकातील नीतीस अनुसरून लोकमताला धरून नसेल, जोपर्यंत तो या सर्व तत्वांस धरून नसेल तोपर्यंत तो कायदेशीर असला तरी सनदशीर नव्हे, हा भेद तुम्ही अगदी स्पष्टपणे समजून घेतला पाहिजे असे माझे म्हणणे आहे. ‘कायदेशीरपणाने’ व ‘सनदशीरपणाने’ ह्या शब्दांचा घोटाळा होऊ देऊ नका. तुम्ही कडक रीतीने सनदशीर मार्गाचाच अवलंब करावा असे सांगतो.”

१. प्रस्तुत उतारा आपल्या पुस्तकातील आहे. तो नेमका कोणत्या पानावर आहे ते लिहा.
२. प्रस्तुत उतारा खालीलपैकी कोणाचा आहे?
 - अ) लो. टिळक
 - आ) म. गांधी
 - इ) अॅनी बेझंट
३. एखादा कायदा सनदशीर असण्यासाठी कोणत्या गोष्टी आवश्यक असल्याचे उता-यात नमुद केले आहे?
 - अ) कायदा न्यायाला धरून असला पाहिजे.
 - आ) कायदा नीतीला धरून असला पाहिजे.
 - इ) कायदा लोकमताला धरून असला पाहिजे.
 - ई) कायदा राज्यघटनेला धरून असला पाहिजे.

आ) खालील घटना कालानुक्रमानुसार लिहा.

(४)

प्रस्तुत प्रश्नामध्ये दिलेल्या घटना कोणत्या साली घडल्या त्यानुसार आधी घडलेली घटना प्रथम, नंतर घडलेली घटना त्यानंतर अशाप्रकारे पुन्हा लिहून काढणे अपेक्षित आहे. उदा. :

प्रश्नातील घटना	कालानुक्रम
१. १८५७ चा उठाव	३. ब्रिटिशांची सत्तास्थापना
२. भारताची फाळणी	१. १८५७ चा उठाव
३. ब्रिटिशांची सत्तास्थापना	२. भारताची फाळणी

वर उदाहरणात दिल्याप्रमाणे खालील घटना क्रमवार लिहा.

१. सविनय कायदेभंग
२. बंगालची फाळणी
३. मुस्लिम लीगची स्थापना
४. नेहरू अहवाल

इ) आपल्या पुस्तकामधील १५ व्या प्रकरणामध्ये स्वातंत्रोत्तर भारतातील पक्षपध्दतीचे वर्णन दिले आहे ते वाचा. त्या आधारे एप्रिल-मे २०१४ मध्ये झालेल्या लोकसभेच्या निवडणुकांबाबत खालील मुद्द्यांच्या आधारे तुमची निरीक्षणे व मते लिहा.

(१०)

- तुम्ही मतदान केले का? - १/२
- या निवडणुकीत मतदानाच्या प्रमाणात तुमच्या भागात वाढ झाली का घट? - १/२
- या वाढीचे अथवा घटीचे कारण तुम्हाला काय वाटते? - २
- कोणत्या पक्षाला बहुमत मिळाले ? - १/२
- हा निकाल तुम्हाला अपेक्षित होता का ? - १/२
- जिंकून आलेल्या पक्षाला कोणत्या मुद्द्यांमुळे यश मिळाले असे तुम्हाला वाटते? - ३
- मागील निवडणुकांच्या तुलनेत या निवडणुकांचे आणि त्यानंतर अस्तित्वात आलेल्या लोकसभेचे तुमच्या मते काय वैशिष्ट्य आहे ? - ३

राज्यशास्त्राची ओळख (PG - 1)

प्रश्न १) राज्यशास्त्राचा इतर सामाजिक शास्त्रांशी असलेला संबंध स्पष्ट करा.

(१५)

प्रस्तावना- राज्यशास्त्राचा इतर सामाजिक शास्त्रांशी संबंध

- १) राज्यशास्त्र व इतिहास, २) राज्यशास्त्र आणि अर्थशास्त्र, ३) राज्यशास्त्र आणि समाजशास्त्र, ४) राज्यशास्त्र आणि नीतीशास्त्र, ५) राज्यशास्त्र आणि मानसशास्त्र, ६) राज्यशास्त्र आणि भूराज्यशास्त्र
- समारोप : राज्यशास्त्राचा इतर सामाजिक शास्त्रांशी अन्योन्य संबंध सांगणे.

प्रश्न २) संसदीय पद्धतीचा अर्थ सांगून संसदीय पद्धतीची वैशिष्ट्ये व गुण-दोषांची चर्चा करा.

(१५)

प्रस्तावना - संसदीय पद्धतीचा अर्थ

संसदीय पद्धतीची वैशिष्ट्ये - १) नामधारी राज्यप्रमुखांवर लोकप्रतिनिधींचे नियंत्रण, २) बहुमताच्या पक्षाचे सरकार, ३) पंतप्रधानांचे नेतृत्व, ४) मंत्रिमंडळ व कायदेमंडळाचे एकत्रीकरण, ५) संयमी व नेमस्त राजकीय पक्ष, ६) कायदेमंडळाच्या विसर्जनाची तरतूद.

संसदीय पद्धतीचे गुण - १) कायदेमंडळ व मंत्रिमंडळ यांत सुसंवाद, २) जनतेचे सार्वभौमत्व, ३) अल्पमतांच्या व विरोधकांच्या टीकेचा हक्क मान्य, ४) शांततेने सत्ताबदल, ५) राजकीय पक्षांद्वारे लोकांचे राजकीय शिक्षण, ६) लोकशाहीकरणाची प्रक्रिया

संसदीय पद्धतीचे दोष - १) सत्ताविभाजन नाही, २) मंत्रिमंडळाची अस्थिरता, ३) सत्तारूढ व विरोधी पक्ष ही विभागणी, ४) लोकांनी निवडून दिलेल्या अननुभवी लोकांकडे शासनाची सूत्रे, ५) बहुमतवाल्या पक्षाची सत्तेची मक्तेदारी, मंत्रिमंडळाचा मोठा आकार इ.

समारोप - दोषांवर मर्यादा घालून कारभार करणे उचित

प्रश्न ३) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतीही दोन)

(१५)

अ. जॉन लॉकचा सामाजिक करार सिद्धांत स्पष्ट करा

प्रस्तावना - इंग्लंडमधील विचारवंत

१) निसर्गावस्था, २) सामाजिक करार, ३) प्रतिकाराचा हक्क, ४) कराराची वैशिष्ट्ये, ५) कराराचे मूल्यमापन समारोप

आ. कायदेमंडळाची कार्ये स्पष्ट करा.

प्रस्तावना -

कायदेमंडळाची कार्ये -

१) कायदे तयार करणे, २) कार्यकारी मंडळावर नियंत्रण ठेवणे, ३) आर्थिक कार्य, ४) न्यायविषयक कार्य, ५) निवडणुकीचे कार्य, ६) इतर कार्य. समारोप -

इ. अध्यक्षीय पद्धतीच्या गुण-दोषांचे वर्णन करा.

प्रस्तावना - अध्यक्षीय पद्धतीचा अर्थ

गुण : १) कायदेमंडळाला जबाबदार नसतानाही जबाबदारीने चालवले जाणारे सरकार, २) एकमुखी, त्वरेने निर्णय, ३) उत्तम योग्यतेच्या कुशल व्यक्तींचा मंत्रिमंडळात समावेश, ४) लोकानुनयाची जबाबदारी मंत्र्यांवर नाही.

दोष : १) कायदे व कार्यकारी मंडळातील फारकत अयोग्य, २) सत्ताविभाजनामुळे पेचप्रसंग, ३) अध्यक्षीय कायदेमंडळाच्या निवडीनंतर जनतेचे त्याच्यावर नियंत्रण नाही, ४) अध्यक्षीय कायदेमंडळाने विरोध केल्यास पेचप्रसंग.

समारोप - संसदीय वा अध्यक्षीय कोणतीच पद्धती पूर्णतः दोषरहित नाही. जागृत लोकमताचा सरकारवर अंकुश असणे गरजेचे.

ई. संघराज्य पद्धतीची वैशिष्ट्ये व गुण-दोष लिहा.

प्रस्तावना -

संघराज्य पद्धतीची वैशिष्ट्ये - १) लिखित राज्यघटना, २) अधिकारांचे विभाजन, ३) स्वतंत्र सर्वोच्च न्यायालय.

गुण : १) अनेकतेतून एकता, २) सत्तासमतोलावर भर, ३) प्रादेशिक स्वायत्तता

दोष : १) राज्यघटना परिदृढ, २) सत्ताविभाजन कालबाह्य होण्याची शक्यता, ३) शासनाचे बहुमुखी स्वरूप, ४) कामात द्विरुक्ती व खर्च, ५) फुटीरवृत्तीपासून एकात्मतेस धोका.

समारोप

प्रश्न ४) टिपा लिहा. (कोणत्याही दोन)

(१५)

अ. राज्याचे घटक

प्रस्तावना -

राज्याचे घटक- १) भूप्रदेश, २) लोकसंख्या, ३) शासनव्यवस्था, ४) सार्वभौमत्व समारोप

आ. राज्याच्या उत्क्रांती व विकासाचे टप्पे

प्रस्तावना - राज्याच्या उत्क्रांती व विकासाचे टप्पे - १) कुटुंबसंस्था, २) जमात व टोळी, ३) पौर्वात्य साम्राज्य ४) ग्रीक नगरराज्ये ५) रोमचे विश्व ६) साम्राज्य - सरंजामी ७) राष्ट्रराज्ये.

समारोप

इ. ऑरिस्टॉटलचे राज्यांचे वर्गीकरण -

प्रस्तावना -

राज्यांच्या वर्गीकरणाचे निकष - १) संख्यातत्व, २) गुणतत्व

राज्यांचे वर्गीकरण

राज्यांचे परिवर्तन चक्र

ऑरिस्टॉटलच्या राज्यांच्या वर्गीकरणांचे मूल्यमापन.

१) आक्षेप (दोष), २) गुण

समारोप

ई. लोकशाहीचे गुण-दोष

प्रस्तावना -

लोकशाहीचे गुण - १) लोकेच्छेवर आधारित कल्याणकारी राज्य, २) जनतेचा सहभाग, ३) 'समता' संकल्पनेचा स्वीकार, ४) व्यक्तिस्वातंत्र्याचा पुरस्कार, ५) शांततामय धोरणाचा अभाव, ६) लोकमत अनुकूल करून घेण्यासाठी अनिष्ट साधनांचा वापर, ७) सदोष निवडणूक पद्धत, ८) अतिशय खर्चिक पद्धत.

समारोप - अन्यायी राज्यकर्ते बदलता येत असल्याने लोकशाहीच श्रेष्ठ

प्रश्न ५) क्षेत्रिय कार्य : 'लोकांचे, लोकांकडून, लोकांनी चालवलेले राज्य' या लोकशाहीच्या व्याख्येची (२०)

ऐतिहासिक २०१४ च्या लोकसभा निवडणुकीच्या निकालांच्या संदर्भात चर्चा करा.

(साधारण २ ते ३ फुलस्केप पाने)

प्राकृतिक भूगोल (Gg - I)

प्रश्न १) हिमनद्यांच्या खनन कार्यामुळे निर्माण होणाऱ्या भूमिस्वरूपांचे आकृतीसह वर्णन करा. (१५)

प्रस्तावना - हिमनदीची व्याख्या

मुद्दे : १) हिमगव्हर, २) शीर्षभेग, ३) हिमानी सरोवर, ४) हिमविवर, ५) गिरिशृंग, ६) यू दरी, ७) लोंबत्या दऱ्या, ८) प्रस्तर पायऱ्या, ९) अंत्य खळगे, १०) मेष शिला, ११) सुळका व शेपूट इत्यादी मुद्द्यांचे सविस्तर स्पष्टीकरण करणे आवश्यक.

समारोप

प्रश्न २) सागरी निक्षेपण कार्यामुळे निर्माण होणाऱ्या भूमिस्वरूपांचे आकृतीसह वर्णन करा. (१५)

प्रस्तावना - सागरी निक्षेपण म्हणजे काय ते थोडक्यात स्पष्ट करावे.

मुद्दे - १) तरंग निर्मिती मंच, २) पुळणी, ३) उपसागरी शीर्ष पुळण, ४) भूशिर पुळण, ५) लघु पुळण, ६) सलग दंड, ७) वाळूचा दांडा, ८) भुबद्ध द्वीप, ९) अमयाग्रभुमी, १०) किनाऱ्यावरील वाळूच्या टेकड्या, ११) मृत्तिका संचय व दलदली इत्यादी मुद्द्यांचे सविस्तर स्पष्टीकरण करणे आवश्यक.

समारोप

प्रश्न ३) थोडक्यात उत्तरे लिहा (कोणतेही दोन) (१५)

१) अग्निजन्य खडकांचे प्रकार लिहा.

प्रस्तावना - अग्निजन्य खडक कसे तयार होतात ते लिहिणे अपेक्षित.

मुद्दे - १) पातालीक खडक, २) अपातालीक खडक, ३) बहिर्गत खडक

समारोप

२) घड्यांचे प्रकार स्पष्ट करा.

प्रस्तावना - घड्यांची व्याख्या

मुद्दे - १) समान वली, २) असमान वली, ३) उपरी वली ४) शायी वली, ५) उपरी प्रमोद वली, ६) प्रच्छद वली, ७) पंख सदृश्य वली, ८) सविमुख वली, ९) संसमुख वली
समारोप

३) **ज्वालामुखीचे प्रकार स्पष्ट करा.**

प्रस्तावना - ज्वालामुखीविषयी थोडक्यात माहिती लिहिणे अपेक्षित

मुद्दे - १) ढालसदृश्य ज्वालामुखी, २) घुमटाकृत ज्वालामुखी, ३) रक्षायुक्त ज्वालामुखी, ४) संयुक्त ज्वालामुखी इत्यादी मुद्द्यांचे सविस्तर स्पष्टीकरण करणे आवश्यक
समारोप

४) **रासायनिक विदारणाचे प्रकार स्पष्ट करा.**

प्रस्तावना - रासायनिक विदारणाची व्याख्या

मुद्दे - १) जलापघटन, २) कर्बाल्म क्रिया, ३) भस्मीकरण, ४) द्रवीकरण इत्यादी मुद्द्यांचे सविस्तर स्पष्टीकरण करणे आवश्यक
समारोप.

प्रश्न ४) टिपा लिहा. (कोणत्याही दोन)

(१५)

१) **प्राकृतिक भूगोलाच्या शाखा**

प्रस्तावना - प्राकृतिक भूगोलाची व्याख्या

मुद्दे : १) खगोलीय भूगोल, २) भूरूपशास्त्र, ३) हवामानशास्त्र, ४) वातावरण, ५) महासागरशास्त्र इत्यादी मुद्द्यांचे सविस्तर स्पष्टीकरण करणे आवश्यक

२) **प्रक्रमण प्रवाह सिद्धांत**

प्रस्तावना - भूखंडाची निर्मिती व वितरण याविषयीचा सिद्धांत

मुद्दे - तीन थरात विभागणी १) ग्रॅनोडायोराईड, २) ऑफिबोलाईट, ३) इलोगाईट इत्यादी मुद्द्यांचे सविस्तर स्पष्टीकरण करणे आवश्यक.

समारोप

३) **भूमिस्वरूपाचे वर्गीकरण**

प्रस्तावना - भूकवचावर अंतर्गत व बाह्यशक्तीचा परिणाम होऊन अनेक प्रकारची भूमिस्वरूपे तयार होतात.

मुद्दे - १) प्राथमिक श्रेणी, २) द्वितीय श्रेणी, ३) तृतीय श्रेणी, इत्यादी मुद्द्यांचे सविस्तर स्पष्टीकरण करणे आवश्यक

समारोप

४) **त्रिभुज प्रदेश**

प्रस्तावना : नदीच्या वृद्धावस्थेत संचयानामुळे अनेक भूआकार तयार होतात.

१) जलोढ त्रिभुज प्रदेश, २) नाईलचा अर्धगोलाकार त्रिभुज प्रदेश, ३) विहंग पाद त्रिभुज प्रदेश,

४) एकमुखी त्रिभुज प्रदेश, ४) खाडीचा त्रिभुज प्रदेश इत्यादी मुद्द्यांचे सविस्तर स्पष्टीकरण करणे आवश्यक

समारोप

प्रश्न ५) तुमच्या भागातील भौगोलिक समस्या लिहा व उपाय सुचवा.

(२०)

प्रस्तावना -

मुद्दे : १) हवामान, २) जमीन, ३) पाणी, ४) शेती, ५) वाहतूक, ६) लोकसंख्या, ७) प्रदूषण, ८) पर्यावरण इत्यादी मुद्द्यांचे सविस्तर स्पष्टीकरण करणे आवश्यक.

समारोप

English - 1 (EngG – 11) Syllabus

Prose - Textual and Non - textual

- A) Textual - 1) Reference to context
2) Short Notes
- B) Non - Textual - Comprehension

Poetry -

- 1) Reference to context
- 2) Answer in brief

Grammar

- 1) **Basic sentence structure** - Subject, Verb, Object
- 2) **Use of Tenses** - Simple - Past, Present, Future, Continuous - Past, Present
- 3) **Parts of Speech** - noun, adjective, verb, adverb
- 4) Use of to be, to have
- 5) **Articles** - common use of a, an, the
- 6) **Basic prepositions** - in, on, from, at, to under, with, between, of, before, after, but by, for.
- 7) **Basic conjunctions** - and, or so, but, because, that
- 8) **Types of sentences** - statements, assertive, negative, imperative, exclamatory, Question - yes/no, and who formed only with the inversion. (use of 'do' as a helping verb excluded at this level)
- 9) **Vocabulary** -
 - a) words often confused, homonyms, synonyms, antonyms
 - b) word formation - with the help of prefixes/suffixesnoun forming suffixes - tion, ion, ment, ness, aut, ence, ance, er, Adjective forming, suffixes - ful, ous, ive, able, less, ful, en, y, Prefuxes - forming negatives - im, in, un.

Translation -

English into Marathi/Hindi or Vice - versa.

Writing -

- 1) Spelling, Sequencing, Punctuation, Cohesive devices.
- 2) Letter writing - with guidelines - Formal/Request/Complaint
- 3) Paragraph building - writing on, for or against of the statement, expansion of ideas.
- 4) Verbal to nonverbal practitioner or vice - versa, pie chart, Tree diagram, flow chart, table map etc.

Text - How I Taught My Grand Mother to Read and other Stories

English I (EngG – 11)

Text – 1) Text : How I Taught My Grand Mother to Read and other Stories

Note : All Questions are Compulsory

Home Assignment – I

Q.1) Field work (any one)

(20)

a) Read any other book written by Sudha Murty

Write a review (30-40 lines)

- 1) Style of writing
- 2) Plot of the story
- 3) Protagonists in the stories
- 4) Morals in the stories

OR

b) Select two more female Indian writers and give a short biography of both the writers.

OR

c) Describe the disaster that took place in J & K.

- 1) References from the newspaper. (cuttings of news papers)
- 2) After effects of the disaster
- 3) Causes of the disaster
- 4) How to avoid such disasters? (Remedial measures)
- 5) Do you call this as a man made or a natural disaster? Why?

Home Assignment – II

A) Write short notes on the following. (Any two)

(10)

- 1) Activities of Abdul Kalam as described in 'Salam Abdul Kalam'.
- 2) Character of 'Hassan' in 'Hassan's attendance problem'.
- 3) Central idea of the story. 'A journey through Desert'.
- 4) Sharad's parents as described in 'Doing what you like is freedom'.

B) Answer in brief (any one)

(4)

- 1) What type of things does the poet live and how does the poet describe stars at night in the poem 'Shining Things'?
- 2) What size is a microbe and why is a microscope used to see a microbe?
- 3) Why does the poet in 'Warning' wish to pick the flowers in other people's gardens?
- 4) Where are the tall candles lighted? And what types of bubbles are blown by the poetess?

C) Make interrogative sentences. (Any two) (2)

- 1) He can bell the cat
- 2) No Indian can read Chinese.
- 3) Nobody cares about the animals these days.

Home Assignment – III

A) Underline the verbs in the following sentences (any two) (2)

1. The boys bought some new shirts
2. He writes neatly
3. They came from Japan
4. We were happy
5. Experience plays an important in the life of a man.

B) Rewrite the sentences using correct word order. (Any two) (2)

1. Notebooks / boys/ writing / in / their/ are / words
2. Will / what / be / fare / the?
3. at / all / T.V. / we / usually / watch / night
4. brought / his / success / efforts / him

C) Put the following words under each head of the table. Elephant, as well as, about, in Alas!, very, slow, but, because, dances, reads, he, they, so oranges, Himalaya (2)

Noun	Pronoun	Verb	Adjective	Adverb	Preposition	Conjunction	Interjection

D) The proper articles in the gaps. (2)

1. He has _____ problem.
2. ----- international company produces these materials.
3. He is _____ lecturer in _____ famous college.

E) Do as directed (any four) (4)

1. We struggled hard. (Convert to simple future tense)
2. We are playing football (convert to past continuous tense)
3. I read Geeta. (Convert to Past Perfect)
4. She has taught this lesson. (Convert to Present Perfect)
5. She danced on the stage. (Convert to Simple present)
6. Picasso is a great portrait. (convert to past simple)

- F) Use appropriate prepositions (any two) (2)**
1. He lives _____ London.
 2. Tell me something _____ your country.
 3. He was born _____ August _____ 10.30 P.M.
 4. He belongs _____ a great family)

Home Assignment – IV

- A) Write Synonyms. (any two) (2)**
1. Easy
 2. Sad
 3. able

- B) Write antonyms of the (underlined words) in the gaps. (any two) (2)**
1. The sun rises in the east and _____ in the west.
 2. The shopkeeper replaced my old cooker to a _____ one.
 3. America is far from India. Srilanka is very _____.
 4. His bag was light. His brother's bag is _____.

- C) a) Write down the adjective form of the following nouns. (any two) (2)**
1. Milk
 2. Manager
 3. Neighbour

- b) Write adjective forms of the following verbs (any two) (2)**
1. Play
 2. Move
 3. Eat

- D) Translate into Marathi or Hindi. (2)**

Usually birds build nests to lay eggs and rear their young ones. The mother bird lays eggs and incubates them till the chicks are born. It feeds the chicks till they are able to fly. Once the young ones learn to fly and feed themselves; they leave the nest. At times the mother bird may not be aware that it is raising some one else's chick.

- E) Write a story about 100 words with the help of the following outline. Give your story a title. (4)**

Rites – lives five kilometers away from school – wishes he has a bicycle – one of his friends mentions that he will sell his bicycle for Rs. 1600. Ritesh asks his father for money – father unable to offer such a lot of money – at last agrees to pay half the sum – Ritesh decides to earn the rest of the amount – gets up early – sells news papers – works one hour a day for two months – earns Rs. 800 – gives it to his father – the bicycle is bought.

Home Assignment – V

A) 1) Letter writing (any one) (5)

Write an application for the post of 'Assistant Lecturer in Sociology Dept., Poona College, Pune – 42.

OR

Write a letter to the Director, Mumbai Sony Entertainment, asking him to telecast some serials relating to animal life.

OR

You have lost your motorbike. Write a letter of complaint to the police inspector of your area

- Give the date and the time when you lost it.
- Details of your Motorbike.
- request the inspector to locate it
- add your own points

B) Read the following passage and answer the questions given below. (10)

Nikhil was deaf and dumb, but this affliction made little difference to his life among us. He fitted into our world like every other day, without being noticeably different. I must say that he was very good at following the lips. When we were gathered under the corner lamp post telling tales, Nikhil would often be the first to burst out laughing at the end. His being dumb made no difference to any of us; since we were a noisy bunch of lads. Each one listened to no one but himself, so Nikhil wouldn't have been heard by others, even if he had been able to speak. His muteness did not make him in any way as being inferior among us. In fact, we considered him specially gifted because he could speak with his hands and we felt that any fool could speak with tongue.

- a) i) How was Nikhil different from the other boys? (2)
ii) How was Nikhil able to laugh at jokes? (2)
- b) Match the words in column A with their meanings in column B. (1)

A	B
1. Muteness	i) not as good as others
2. Gifted	ii) cause of great distress
3. Inferior	iii) inability to speak
4. Affliction	iv) having a special talent.

- c) Write a paragraph about 10-15 lines about any one of the following (4)
1. Trees : a great gift of God.
 2. Causes of accidents on roads
 3. Causes of unemployments in our country
- d) Remove 'too' (any one) (1)
1. Saleem was too tired to do any work.
 2. The programme is too slow to attend.

व्यावहारिक मराठी व साहित्यातून समाजदर्शन (MG : 1)

गृहपाठ १

खालीलपैकी कोणत्याही एका विषयावर निबंध लिहा. (५ पैकी १)

(गुण : १५)

१) स्त्री शिक्षण : काळाची गरज

अज्ञानी स्त्री, तंत्रज्ञानाचा उदय, कौटुंबिक कामातून वेळ मिळाला- स्त्री शिक्षणाची प्रेरणा- स्त्री शिक्षणाचे महत्त्व- स्त्री शिक्षणामुळे कुटुंबाची, देशाची एकूणच राष्ट्राची होणारी प्रगती- उदा.सावित्रीबाई फुले- बदललेला सामाजिक दृष्टिकोन- प्रगतीशील स्त्रिया- आजच्या जगात (काळात) स्त्री शिक्षणाला असणारे महत्त्व- स्त्रीचे स्वतंत्र व्यक्तिमत्व- यशस्वी स्त्रियांची अनेक क्षेत्रातील उदाहरणे- स्त्री-पुरुष समानता- स्त्री शिक्षणाची गरज/आवश्यकता.

समारोप.

२) छोटे कुटुंब : सुखी कुटुंब

पारंपरिक कुटुंब पध्दती- छोट्या कुटुंबाचे फायदे-तोटे, मोठ्या कुटुंबाचे तोटे- छोट्या कुटुंब पध्दतीचे वर्णन- लोकसंख्या- दारिद्र्य- बेकारी- छोट्या कुटुंबातील जीवन- कुटुंबनियोजन पध्दती- काळाची गरज.

समारोप.

३) विज्ञान : शाप की वरदान

विज्ञानाचे फायदे व तोटे- संगणक, वीज, अणुबाँब यांचा लागलेला शोध- स्फोटक शस्त्रांचा वापर- माणसाची प्रगती- अधोगती- वैद्यकीय क्षेत्रात मिळालेले यश- विज्ञानामुळे झालेले दुष्परिणाम- विज्ञान शाप ही आहे आणि वरदान ही आहे.

समारोप.

४) माझ आवडता समाजसुधारक

समाजसुधारक परंपरा- समाजातील अनेक समाजसुधारकांपैकी एक- त्यांचे नाव- शिक्षण- नोकरी- व्यवसाय- छंद- साहित्य- साहित्याची प्रेरणा- समाजाविषयी आस्था- समाजसुधारणेचे कार्य व प्रेरणा- समाजसुधारकाच्या कार्याचे स्वरूप.

समारोप.

५) आजची शिक्षणपध्दती

शिक्षणाची सुरुवात- शिक्षण- स्त्री शिक्षण- समाजसुधारणा- महागडे शिक्षण- शिक्षणाविषयी बदलणारे अनेक कायदे- बेकारी- शिक्षण क्षेत्रातील भ्रष्टाचार- व्यावसायिक शिक्षणपध्दतीची गरज.

समारोप.

गृहपाठ २

प्रश्न : वृत्तपत्र, आकाशवाणी, व दूरदर्शन या तिन्ही प्रसारमाध्यमातील जाहिरातीचे एक-एक उदाहरण द्या. (प्रत्येक माध्यम वेगळे असल्यामुळे माध्यमानुसार जाहिरात लिहावी.)

(गुण : ५)

१) सुवर्ण अलंकाराचे दुकान (ज्वेलर्स) :

सोन्याच्या दुकानाचे नाव- ठिकाण- वेळ- वैशिष्ट्ये- संवाद- भाषा- लग्नसराई- सणानिमित्त सूट-

२) सौंदर्यप्रसाधने :

सौंदर्यप्रसाधनाचे नाव- वैशिष्ट्ये- वेगळेपण- गरज- मिळणारी सूट इ.

३) जनता सहकारी बँक : घरासाठी कर्जव्यवस्था

बँकेचे नाव- ठिकाण- कर्जव्यवस्था- व्याजदर- बँकेची वैशिष्ट्ये- जनसुविधा- सुरळीत हप्ते इ.

या मुद्यांच्या आधारे जाहिरातलेखन लिहा.

गृहपाठ ३

अ) खालील उताऱ्याचा १/३ सारांश करून, उताऱ्याला योग्य शीर्षक द्या. (गुण : ५)

भाषा म्हणजे शब्दांचं संकलन नव्हे. समाजाचं वैचारिक आणि जाणिवात्मक संचित काळातून पुढे नेणारी आणि परिणामतः समाजाच्या बदलत्या जीवनाला अखंडता, आकार आणि आशय देणारी भाषा ही एक महाशक्ती असते. सूतात ओवलेल्या मण्यांप्रमाणे समाजजीवनाच्या साऱ्या धारणा आणि विकासाच्या प्रेरणा तिच्यात ओवलेल्या असतात म्हणून मराठीवरील संकट हे तिच्या शब्दकोशातील वा साहित्यावरील संकट नाही. ते महाराष्ट्राच्या अस्मितेवरील, मराठीपणावरील आणि तेथील लोकांच्या भवितव्यावरील संकट आहे. समाजाची प्रगती वा क्रांती स्वभाषेच्या किनाऱ्यावरच पेरता येते. असे क्रांतिकारकांच्या प्रणेत्यानं म्हंटलेलं आहे. 'संस्कृत भाषा देवे केली । प्राकृत काय चोरापासून झाली ।' असा संतप्त प्रश्न संत एकनाथांनी विचारला होता. आज तोच प्रश्न इंग्रजीच्या संबंधात विचारता येईल. संस्कृतचं स्तोम माजवून तेव्हाचा पुरोहितवर्ग आपली सत्ता समाजावर गाजवीत होता. आज त्या पुरोहित वर्गाची जागा इंग्रजीत पारंगत असलेल्या चार-पाच टक्के लोकांनी घेतली आहे. या पाच टक्केवाल्यांच्या प्रस्थापित हितसंबंधासाठी आठ कोटी लोकांचं भवितव्य धोक्यात लोटायचं का? याचा विचार गंभीरपणानं व्हायला हवा.

ब) महाराष्ट्र राज्य विद्युत मंडळाकडून वीज बील जास्त आल्याने त्याच्या दुरुस्ती संदर्भात

अर्ज तयार करा.

(गुण : ५)

ग्राहक- नाव- पत्ता- ग्राहक क्रमांक, विद्युत विभागीय अधिकारी- बीलातील चूक दर्शविणे- दुरुस्तीसाठी विनंती- अर्जाचा शेवट

गृहपाठ ४

चारपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

(गुण : २०)

प्र.१) रावसाहेब पटवर्धनांनी भारतीय लोकशाहीच्या मार्गातील कोणकोणती संकटे दर्शविली आहेत?

प्रस्तावना- लेखकाचा परिचय- लोकसंख्या वाढ- दारिद्र्य- उपासमार- झोपडपट्ट्यांची वाढ- शहराचा विस्तार- भाषा- जातीव्यवस्था- प्रादेशिकता- राष्ट्रीय आंदोलन- आर्थिक दारिद्र्य.

समारोप.

प्र.२) दलित साहित्याच्या प्रेरणा व प्रवृत्ती सांगा.

प्रस्तावना- लेखकाचा परिचय- पाठाचा सारांश- दलित साहित्याची संकल्पना- दलित साहित्याची निर्मिती- महात्मा फुले व डॉ.आंबेडकर यांचे कार्य- स्वातंत्र्य- समता- बंधुता- अन्यायाची चीड- प्रस्थापितांशी संघर्ष- सांस्कृतिक परंपरेला विरोध- ध्येयवादी साहित्य.

समारोप.

प्र.३) प्र.के.अत्रे यांच्या आत्मचरित्रात्मक लेखनांमधून तत्कालीन पुण्याची कोणती वैशिष्ट्ये स्पष्ट होतात?

प्रस्तावना- लेखकाचा परिचय- अत्रे यांच्या आठवणीतील पुणे- पुण्याचे रस्ते- पुणेकरांची वेशभूषा- खाद्यपदार्थ- पुण्यातील जुना बाजार- पुण्यातील रात्रीचे वातावरण- प्रसिध्द स्थळे- प्रबोधनाचे केंद्र.

समारोप.

प्र.४) शरद जोशी यांचे शेतकऱ्याविषयीचे धोरण स्पष्ट करा.

प्रस्तावना- भारत एक कृषीप्रधान देश- ८०- जनता खेड्यात- शेतमालाच्या कमी किमती- सावकार व व्यापारी यांनी पिळलेला दरिद्री शेतकरी- शेतमालाच्या निर्यातीबाबतचे पक्षपाती धोरण- ग्रामीण चळवळीचे कार्यकर्ते शरद जोशी- अजूनही भारत स्वतंत्र नाही असे शरद जोशींचे मत- शेतकऱ्यांच्या परिस्थिती विषयी सुधारणा.

समारोप.

गृहपाठ ५ : टीपा लिहा (चारपैकी कोणत्याही दोन)

(गुण : १०)

१) गावगाडा :

प्रस्तावना- गाव + गाडा = गावगाडा- ग्राम पासून गाव- त्रि.ना. अत्रे गावगाड्यातील ग्रामीण जीवन- बारा बलुतेदार- अठरा अलुतेदार- भटके- फिरस्ते- मागते- जोगते- गावाची रचना- जीवनपध्दती- जातीव्यवस्था- रुढी परंपरा- अंधश्रध्दा- आज बदललेली जीवन पध्दती.

समारोप.

२) मराठी भाषा :

प्रस्तावना- अनेक भाषेपैकी एक- भाषेचा उदय- ज्ञानेश्वरांनी मराठी भाषेला दिलेले महत्त्व- “माझे मराठीयेचे बोलु कौतुके अमृतातेही पैजा जिंके”- मराठी भाषेचे महत्त्व- इंग्रजी भाषेचे वर्चस्व- मराठीचा वापर- उपाययोजना.

समारोप.

३) शेतकऱ्यांच्या समस्या

प्रस्तावना- ग्रामीण जीवनाचा शेतकरी हा मुख्य कणा- ८०- जनता खेड्यात- गांधीजींची प्रेरणा ‘खेड्याकडे चला’- महात्मा फुले यांची प्रेरणा व साहित्य- शेतमालाच्या कमी किमती- व्यापारी व सावकारांनी केलेली शेतकऱ्याची पिळवणूक- शरद जोशी यांचे कार्य- पिकले तर विकत नाही अशी अवस्था.

समारोप.

४) लोकशाही यशस्वी होण्यासाठी उपाययोजना

प्रस्तावना- लोकप्रतिनिधींचे शिक्षण- लोकशाहीसाठी कर्तव्यभावनेची जोपासना- लोकशाहीसाठी खंबीर शासनाची आवश्यकता- सनदशीर मार्गानेच जनशक्ती बलवान- तज्ञ शासनाची आवश्यकता- युगधर्माशी संवादी निष्ठा. समारोप.

विभाग ब : क्षेत्रीय कार्य (उपक्रम)

(गुण : २०)

चारपैकी दोन उपक्रम पूर्ण करा.

१) प्र.के.अत्रे यांच्याप्रमाणे तुमच्या व्यक्तिमत्वाच्या जडण-घडणीतील 'एखाद्या गावाचे वा शहराचे वर्णन' यावर टिपण लिहा.

गावाचे/शहराचे नाव- जन्म- नोकरी- व्यवसाय- ते गाव का आवडते- त्या गावाशी असलेला संबंध- त्या गावातील प्रसिध्द स्थळे- ठिकाणे- व्यक्तिमत्वात असणारे गावाचे महत्त्व.

२) 'एखाद्या लेखकाचे / साहित्यिकाचे चरित्र' यावर टिपण लिहा.

लेखकाचे नाव- जन्म- बालपण- शालेय व महाविद्यालयीन शिक्षण- नोकरी- व्यवसाय- लेखकाचे व्यक्तिमत्व- साहित्य निर्मितीची प्रेरणा- त्याच्या साहित्य निर्मितीचे स्वरूप- मिळालेले पुरस्कार- मानसन्मान.

३) 'चाळीतील जीवन व ब्लॉकमधील जीवन' यापैकी कोणते जीवन तुम्हाला आवडते? का? यावर टिपण लिहा.

राहणीमान- स्वातंत्र्य- मोकळेपणा- दारे बंद- परस्पर अविश्वास- दुरावा- साम्य- भेद.

४) 'लोकशाहीचे भवितव्य' या पाठाच्या आधारे डॉ.आंबेडकरांनी लोकशाहीचे भवितव्य अबाधित राखण्यासाठी सांगितलेली उपाययोजना तुमच्या शब्दात मांडा.

घातपाती मार्ग वर्ज्य करा- व्यक्तिपूजेपासून अलिप्त रहा- सामाजिक व आर्थिक समता प्रस्थापित करा- स्वातंत्र्य- समता- बंधुता व मानवतावाद या तत्वांचा अवलंब करा.
